

inherited or reconstructed. Among the most important ethnic archetypes are usually mentioned Sky, Earth, Word, Mother, House etc; the main archetypal ideas are Sophinity, Cordocentrism, Antheism. Being transcendental, archetype can be present in the work of art only as an archetypal image or symbol, that combines the universal with the concrete and unique. That's why a real work of art must not copy the existing examples, but re-create a myth. It is a very difficult task, as such a work of art must be believed into, it must explain the world and state the cardinal values for a person and a nation. Some Ukrainian artists successfully coped with this difficult task. Others were not so ambitious, but also used numerous folk motifs to achieve the higher level of generalization. So quite a number of the works can be seen as the artistic interpretations of the mythopoetic.

The mythopoetic Cosmic structures have influenced the themes and imagery of Ukrainian musicians, artists, and writers. In music there are numerous arrangements of the folk melodies, including those of the ritual songs. In painting there are both pictures on the folklore subjects and those endowing the commonplace objects with the archetypal quality. Perhaps the most interesting case is the complex of works by Taras Shevchenko. He was not only a poet and writer, but an artist able not only to depict different aspects of the folk life, but to show in one picture the synthetic image of "Ukraineness" (Katerina). He is often called the creator of Ukrainian national identity, and with good reason. It is true, because his works defined the past, the present and the possible future of the group of people with the language, mentality and self-consciousness so distinct, that it was no longer possible to honestly consider Ukrainians to be an ethnic variety of Russians. Almost all the succeeding Ukrainian writers and artists followed his example. And even the authors whose main works are written in Russian, as is the case with M. Gogol, made a contribution in the development of the national idea, as they implied the history, mentality and self-identification of Ukrainians quite different from those of other nations of the Russian empire.

The most typical feature of the mythopoetic in literature is the multi-level symbolism that allows seeing the deeper senses behind the life-like pictures. The most vivid examples include G.Skovoroda's artistic philosophy, T.Shevchenko's myth-making and Lesya Ukrainka's folklore reimagining. If Shevchenko was concerned with the social and the national, Lesya Ukrainka, the other outstanding Ukrainian myth-maker, showed a very different ability as she depicted the inner conflict of the soul. Her main work is also full of strikingly modern ecological insights.

In the historical genre the writers sometimes depict the irrational bases of the ethnic culture. We can take as an example of showing the hidden inner world of the nation the different interpretations of the phenomenon of "Kharakternitstvo" (Cossack battle magic). In mid XIX ct P. Kulish in his Black Council depicted a Kharakternik as a person who is supposed to have some magic skills, which the author neither denies nor confirms. One hundred years later O. Ilchenko wrote a novel that can be classified as an example of the Magical Realism, where the hero clearly has supernatural abilities. In the art of the new millennium Kharakternitstvo can be depicted both as a strict historical truth, and as a pretext for the patently incredible steampunk-like adventures (as in the internationally prized graphic novel Daogopak). On the other hand, there are such works that avoid the showy effects but create the atmosphere of the past-as-eternal, as in O. Sanin's film Mamai. Anyway, in almost all the cases the theme of Cossak-warlock is treated as a very important and very evocative for Ukrainian public.

Rather typical for World and Ukrainian art is the re-creation of the myth-like elements in fantasy. The techniques differ. Sometimes it is a modern retelling of a folk story. In the genre of the Urban fantasy there is an example of complex mythologisation of a city with its multi-level history (as in Lada Lusina's cycle Kyiv Witches). Generally the works of Ukrainian writers of different genres tend to depict a meaningful, well-structured, harmonious Cosmos. But the historical facts and the modern state of affairs result in that one of the most typical motifs is a destruction of this harmony that people must take care to overcome.

Key words: archetype, interpretation, mythopoeia, symbol, Ukrainian art.

УДК 168.522

Ольга Володимирівна Овчарук
кандидат педагогічних наук, доцент

КОНЦЕПТ ІДЕАЛУ: ДОСВІД НАУКОВОГО ОСМИСЛЕННЯ

У статті проаналізовано динаміку наукового осмислення концепту ідеалу, обґрунтовано подальші напрями його розробки, розкрито евристичні можливості методологічних стратегій культурологічного знання, здатного інтегрувати різні наукові дискурси.

Ключові слова: ідеал, світогляд, типологія ідеалу, філософська антропологія, етнокультурологія, культурологічне знання, міждисциплінарний підхід.

Глибинні трансформації сучасної цивілізації та культури зумовлюють необхідність вироблення нової концепції людини та її можливостей. Це актуалізує пошук нових наукових підходів, які уможливають комплексне дослідження людини крізь призму тих феноменів, що виявляють концептуальні смислові структури її буття. Невід'ємною потребою людського існування, як через приналежність до сучасності, так і причетність до історичного минулого та майбутнього, є створення ідеального образу майбутнього – ідеалу. За своєю природою та функціями ідеал є продуктом загальнолюдської культури, сутнісні характеристики якого отримували у європейській та вітчизняній науковій традиції переважно філософсько-естетичне осмислення. Втім, інтегративний характер сучасного гуманітарного знання та широта методологічних підходів дають змогу виробити нові орієнтири дослідницьких стратегій у вивченні зазначеного феномена у проекції експлікації його сутності в культурно-історичний контекст.

Мета статті – на основі аналізу еволюції наукового осмислення концепту ідеалу обґрунтувати евристичні можливості методологічних стратегій культурологічного знання, здатного інтегрувати різні наукові дискурси.

Ідеал як особливий витвір культури належить до тих феноменів, перші світоглядно-методологічні підходи до розуміння яких були окреслені ще у працях мислителів Античності (Сократ, Платон, Аристотель) та які розкривалися у контексті таких фундаментальних філософських категорій, як "людина", "ідея", "душа", "красота", "гармонія", "суспільство", "державна". Теорії епохи Середньовіччя, хоч і не являють собою стрункого філософського вчення щодо ідеалу, демонструють велику кількість уявлень, важливих для розуміння багатогранності сутності ідеалу, сформованих відповідно до середньовічної картини світу (Бл. Августин, Тома Аквінський, Іоанн Дамаскін, П'єр Абеляр, Боецій, Вітелло).

Нові риси поняття ідеалу отримало в епоху Відродження у зв'язку із гуманістичним розумінням людини, утвердженням гармонії її почуттів та пізнавальних здібностей. Ідеал як найбільше теоретичне надбання Високого Відродження тісно пов'язаний з естетичними поглядами гуманістів, їхнім захопленням людиною, намаганням досягти гармонії тілесного та духовного (Л. да Вінчі, Л. Валла, Дж. П. дела Мірандола, Л. Пачолі, А. Фіренцуолі, М. Фічіно та ін.).

В період Нового часу поступово сформувався дослідницький простір, змістовне наповнення якого отримало антропологічне спрямування, а проблема людини та її ідеалу представлялася у багатоманітні її світоглядних трактувань. Так, французькі мислителі XVIII ст. (К.-А. Гельвецій, П. А. Гольбах, Д. Дідро) розуміли ідеал як вираз свободи, рівності і братерства. Головним досягненням німецької класичної філософії (І. Кант, Й.-Г. Фіхте, Г.-В.-Ф. Гегель, Ф. Шиллер, Ф.-В.-І. Шелінг) стало олюднення природи ідеалу як вирішального аргументу на шляху реалістичного розуміння проблеми.

У вітчизняній філософській думці доби Просвітництва концепт ідеалу тісно пов'язаний з антропологічною тематикою, започаткованою у практичній філософії Г. Сковороди, кардіософії П. Юркевича та морально-ціннісній "філософії серця" М. Бердяєва. У працях вчених вперше була актуалізована необхідність створення "ідеї людини", її ідеального образу на основі відповідних світоглядних настанов. Стрижневим принципом філософії мислителів стало вчення про самопізнання, з якого постає особистість українця – людини-гуманіста, якій властиві гармонія з великим світом (макрокосмосом), єдність міркувань і емоцій, розуму і серця.

На різних історичних відтинках ХХ ст. було вироблено множинність підходів у трактуванні концепту ідеалу, втім, його загальна теорія розроблялася в цей період переважно у межах пануючої ідеології. У 1920-і рр. концепт ідеалу формувалася у категоріальному полі як філософії, так і соціології та психології. У цей час саме філософська антропологія склала методологічну парадигму філософського мислення та предметне поле еволюції культурологічних теорій. Вже у 30-60-і роки ХХ ст. уявлення про ідеал цілком базувалися на марксистсько-ленінській ідеології, вихідним теоретико-методологічним підходом якої була його потрактування як явища свідомості – суспільної та індивідуальної. З огляду на це спроби осмислення сутності ідеалу були спрямовані лише на певні його типи – естетичний (Л. Архангельський, О. Жеманова, Л. Калінніков, Т. Козьміна, О. Целікова та ін.) та моральний (О. Буров, С. Гольдентріхт, Є. Громов, О. Зорова, О. Лармін, В. Столович та ін.). Спільним для всіх цих праць є визнання того, що ідеал як нормативний взірець відрізняється від повсякденної дійсності, спонукає до дії, має власну структуру. У результаті цих досліджень поняття "ідеал" увійшло переважно до категорій марксистсько-ленінської етики.

У теоретичному аспекті ґрунтовну розробку отримали такі істотні аспекти проблеми ідеалу, як співвідношення ідеалу й утопії, місце ідеалу в структурі ідеології, зв'язок ідеалу з соціальним часом, діалектика мети та засобів досягнення ідеалу. Одержали певне вирішення питання про ціннісну природу ідеалу, його структуру та функції, про співвідношення класового і загальнолюдського в ідеалі (Е. Баталов, О. Володін, Б. Григор'ян, В. Давидович, О. Дробницький, О. Лосєв, Н. Мудрагей, Т. Розова, Н. Трубніков, В. Тугарінов, Е. Шацький, В. Ядов та ін.).

У 1970-і роки вагоме теоретичне опрацювання проблема ідеалу набула у працях одного з найвидатніших філософів другої половини ХХ ст. Е. В. Ільєнкова: "Искусство и коммунистический идеал" [3], "Философия и культура" [6], "Об идолах и идеалах" [4], "Проблема идеала в философии" [5]. На протиположності тогочасному психологічному розумінню ідеалу та ототожненню його із свідомістю, Е. Ільєнков розвивав вчення про об'єктивні та онтологічні виміри ідеального та неможливості розчинення його у фізіології вищої нервової системи. Ідеальне осмислювалося вченим у зрізі світу культури, людини та суспільної практики.

Проблема ідеалу як основи цілепокладання постала наприкінці 70-х років ХХ ст. у філософській рефлексії представників Київської філософської школи В. Шинкарука та О. Яценка. У працях вчених "Гуманизм диалектико-материалистического мировоззрения" [11], "Человек и мир человека" [10], "Целеполагание и идеалы" [12] феномен ідеалу розглядається крізь призму гармонійної взаємодії морального та естетичного осягнення світу, як основа всебічного розвитку людини, її спрямованості на досягнення суспільного ідеалу.

У науковій літературі другої половини ХХ століття відбувалося осмислення походження і сутності суспільного та морального ідеалів, їхньої ролі у формуванні особистості, визначення місця в системі моральних цінностей, співвідношення цих ідеалів між собою. Так, ідеал особистості пов'язувався насамперед з моральним ідеалом, уявлення про який втілювалися в образі високоморальної особистості, якості якої можуть бути найвищим моральним зразком для усього суспільства. Моральний ідеал

соціалістичного суспільства мав класовий характер, а тому повинен був відповідати критерію моральності та суспільності. Це формувало уявлення не тільки про ідеал як категорію суспільної свідомості, а й як ідеал людини – творця комуністичного майбутнього (Л. Архангельський, О. Жеманова, Л. Каліннікова, Т. Козьміна, О. Целікова та ін.).

Серед публікацій 90-х років ХХ ст. з проблем ідеалу з'являються праці, які виходять за межі традиційної марксистсько-ленінської методології та стають результатом переосмислення накопиченого теоретичного матеріалу. Важливим кроком на шляху осмислення та з'ясування сутності ідеалу як продукту загальнолюдської культури в умовах кардинальних соціально-політичних зрушень кінця ХХ ст. в контексті формування нової світоглядної парадигми та ролі людини в трансформаційних процесах епохи стала поява фундаментального дослідження колективу авторів "Идеал, утопия и критическая рефлексия" (М., 1996) [2], присвяченого всебічному осмисленню проблеми ідеалу. Демонструючи різні точки зору на сутнісну природу ідеалу та його перспективи в умовах соціальних трансформацій на межі століть, автори зазначеного наукового видання (В. А. Лекторский, Н. С. Мудрагей, А. А. Новиков, Е. П. Нікітін, А. Г. Нікітіна, Е. Л. Черткова та ін.) аргументовано довели, що реалістичний аналіз людини, її культурно-соціального світу свідчить про незаперечну роль ідеалів, ціннісних систем та морально-світоглядних орієнтирів, без яких будь-яка людська діяльність втрачає сенс та критерії оцінки й стає неможливою. З огляду на це пошук не просто ідеалу, а нової системи ідеалів, на думку вчених, є найголовнішим завданням, що постає перед сучасним суспільством, адже без відповідного ідеалу суспільство не зможе творити і вдосконалювати своє буття, оскільки йому невідомі резерви і джерела суспільного самовідтворення, шляхи та лінії колективної творчості.

У контексті динаміки наукового осмислення концепту ідеалу наприкінці 90-х років ХХ ст. важливими є здобутки українських вчених, що втілювалися у розробці нових концептуальних підходів до розуміння культури, відкривши тим самим шлях до теоретико-методологічного обґрунтування ідеї культури як особливого, у тому числі національного світу людського буття. У руслі проблем філософії культури було розпочато всебічне дослідження поняття духовності, таких атрибутивних властивостей мислячого духу, як віра і надія, самозречення й любов, смерть і безсмертя, а також ідеалу та ідеалу людини як духовного феномена культури.

Суттєвим внеском у розробку методологічних підходів в осягненні сутності української культури в аспекті формотворень духовного світу людини та категоріальних структур, "світоглядних універсалій самої духовності" стала праця акторського колективу вчених Інституту філософії Національної Академії наук України "Феномен української культури: методологічні засади осмислення" (К., 1996) [9]. Виокремлення культурологічних аспектів проблеми національного характеру дозволило авторам (С. В. Пролєєв, В. В. Шамрай) виявити взаємозв'язок між історико-культурним устроєм життєвого світу особистості та вимогами до неї з боку культури, яка створює та відтворює певну "модель" бажаного для цієї культури типу особистості – "людини культури". Саме така "модель" людини постає тим ідеальним типом або ідеалом, який формується та створюється національною культурою в певних історико-культурних умовах.

Фундаментальним дослідженням, в якому викладено оригінальну концепцію природи ідеалу, досліджено універсальні закономірності формування та реалізації ідеалу, є монографія В. Бранського "Искусство и философия" (М., 1999) [2]. У праці розглядаються найважливіші проблеми ідеалу, відсутні до цього часу у науковій літературі: основні види ідеалів і їхня взаємодія; процес формування та їх реалізації в дійсності; співвідношення ідеалу і цінності, ідеалу і культури тощо. Автором обґрунтовується думка про те, що саме ціннісний аспект розуміння культури, її видів, розвитку дозволяє пов'язати її з ідеалом. Ідеал, в свою чергу, постає як "золота гілка" культури, що дозволяє розглядати феномен ідеалу не тільки як філософсько-естетичний, а й як культурологічний концепт.

Про актуальність проблеми ідеалу в його різноманітних виявах та типологічних ознаках свідчить поява наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. у вітчизняному науковому просторі значної кількості дисертаційних праць, присвячених дослідженню зазначеної категорії. Так, на основі різноманітних підходів – філософського, соціально-філософського, історичного, мистецтвознавчого, педагогічного – здійснено аналіз історичного розвитку етико-естетичного та естетичного ідеалу, визначено його роль в структурі естетичної свідомості та проаналізовано різноманітні аспекти проблеми виявлення онтологічних структур у бутті естетичного ідеалу, розкрито його місце в конституюванні форм естетичної культури (О. П. Беженарь, О. В. Векуа, Н. М. Вернигора, Т. О. Дроздова, Т. В. Камишова, О. С. Ухов, С. В. Нечипоренко, У. В. Хамар та ін.). Теоретичні позиції окреслених досліджень відкривають нові можливості в осягненні ідеалу людини у проекції постановки проблеми естетичного ідеалу як виразу трансцендентальних структур буття людини, а також як трансцендентно-духовної складової її естетичного досвіду.

Предметом дослідження у працях філософського та педагогічного спрямування став гуманістичний ідеал та виховний ідеал (Т. О. Білан, А. П. Вірковський, К. Г. Дорошенко, Н. І. Калита, В. А. Лекторський, Т. С. Троїцька та ін.). Теоретично обґрунтовано процес його становлення, сутність та структура, на основі чого розроблена теоретико-прогностична модель його досягнення. У вказаних дослідженнях запропоновані теоретико-методологічні підходи, спрямовані на пізнання людини як цілісності біологічного, соціального і духовного, як універсуму. Крім того, виявлено можливість пошуку нових сучасних методологій, зокрема етнокультурологічних, що органічно вплетені в ментальні й національні категорії самовизначення української людини. Вони повинні сприяти збереженню її ідентичності в полікультурному суспільстві, а також презентації національної культури в світовому просторі.

Реалізація державотворчих процесів, суспільно-політичні зрушення та демократизація вітчизняного суспільства актуалізували дослідження проблем еволюції та втілення в умовах сучасного суспільного розвитку державотворчого та політичного ідеалу (Г. П. Дашутін, В. О. Корнієнко, О. Я. Зелена, Ю. Е. Щербакова та ін.). Спираючись на класичну теорію розвитку суспільства, вченими розроблено концепцію політичного ідеалу, обґрунтовано теоретичний статус та його методологічний арсенал, доведена роль політичних ідеалів у розбудові соціально-правової держави.

Розробка концепції національної ідеї, постановка проблеми національного характеру як певного проекту "людини нації" сприяла появі досліджень, присвячених вивченню та теоретичному обґрунтуванню таких категорій, як національний ідеал та національний виховний ідеал (І. В. Бичко, З. О. Кендус, М. І. Кухта, С. В. Пролєєв, В. В. Шамрай, А. В. Швецова). Проблема національного ідеалу досліджена у контексті формування уявлень про нього в масовій та філософській свідомості українського суспільства першої половини ХХ ст. Обґрунтовано, що категорія національного ідеалу в окреслений період виявлена у двох вимірах – суспільно-політичному та особистісному. Доведено, що саме особистісний вимір національного ідеалу знайшов втілення в образі української людини. Філософський аналіз українського національного характеру як феномена, що має світоглядно-методологічне навантаження, пов'язаного із процесом національного розвитку, дає можливість обґрунтувати концепцію "людини культури" – ідеального людського типу, який створюється і відтворюється національною культурою й виступає як ідеал української людини.

Створення образу світобудови, вироблення відповідної часу картини світу, а із нею і образу людини як ідеалу доби модерну та постмодерну сприяло появі у проблемному полі вітчизняної філософської та соціально-філософської антропології людинознавчої проблематики. Її магістральними напрямками стали: феномен світогляду та людське світоставлення (В. Г. Табачковський), соціалізація людини (В. П. Андрущенко), її особистісні виміри (Є. К. Бистрицький), проблема "людина – світ" (І. В. Бичко, М. О. Булатов, Б. А. Головка, В. С. Горський, В. П. Загороднюк, В. П. Іванов, С. Б. Кримський, М. В. Попович, Н. В. Хамітов, О. І. Яценко) тощо. У комплексі гуманітарних наук про людину естетика також виявила здатність бути так званою "естетичною антропологією" (В. А. Бітаєв, О. П. Воєводін, В. А. Личковах, Д. М. Скальська, В. А. Малахов, В. І. Мазепа, Н. В. Хамітов та ін.), а естетичні виміри культури сягати духовно-чуттєвої сутності людини, вказувати на її індивідуальність та самоцінність, формуючи її ідеал.

У проєкції осмислення феномена української людини в гуманістичному просторі культури, культурно-національної та історичної форми парадигмальності перебувають дослідження сучасних вітчизняних вчених, виконані у рамках культурної антропології та етнокультурології [8]. Теоретичні напрацювання дослідників Інституту культурології НАМ України (Б. Головка, С. Безклубенко, Я. Левчук, Л. Малес, Л. Троєльнікова, В. Щербина та ін.) присвячено розробці категоріального та методологічного апарату культурної антропології і дають змогу обґрунтувати базові ідеї та категорії, через посередництво яких національна культура інтерпретована як універсум, у контексті якого визначено місце української людини.

Здійснений аналіз еволюції наукового осмислення концепту ідеалу дає можливість зробити висновки про те, що дослідження ідеалу в категоріях теорії та історії культури відкриває перспективу вивчення цього багатогранного феномена як цілісного явища у контексті закріплених культурних значень та смислів відповідно до співвіднесення його з конкретно-історичною ситуацією. Саме ціннісна природа ідеалу, що визначає його зв'язок із культурою створює підстави щодо актуальності подальшої розробки зазначеного феномена саме у культурологічному вимірі на основі залучення методологічного інструментарію культурології як вагової складової структури сучасного гуманітарного знання, теоретичний статус якої знаходиться у процесі формування. Необхідність осмислення концепту ідеалу як особливого продукту культури пов'язаний із ментальними уявленнями та його здатністю віддзеркалювати процес культурних трансформацій в їх історичній динаміці, а культурологічний аналіз зазначеного феномена дозволяє поєднати онтологію явища з історико-культурною та гносеологічною послідовністю становлення цього поняття.

Виходячи із визначення культурології як науки про ціннісно-детерміновані основи соціальної консолідації людей та способи здійснення колективного характеру їх життєдіяльності, ідеал можна трактувати як той еталонний зразок, що формується на основі акумуляції історичного досвіду життєдіяльності людей, його селекції та виділення найбільш виправданих зразків прояву свідомості. Саме ідеал є квінтесенцією культури, що закріплюється у будь-яких формах соціальної практики людей, системах комунікацій та міжпоколінної трансляції культури, що визначають основи взаємодії людей в усіх сферах їх соціальної активності та створюють ядро конкретно-історичної культури.

Поєднання окреслених підходів із зростаючою необхідністю сучасної самосвідомості звернути-ся до національної духовної культури як ціннісно-смиислового контексту, в якому можна віднайти важливі світоглядні орієнтири, дозволяють здійснити дослідження ідеалу на міждисциплінарному рівні – на засадах поєднання наукового арсеналу філософії, філософської антропології, мистецтвознавства та культурології. На межі цих сфер гуманітарного знання в різні культурно-історичні періоди вироблялися різноманітні ідеальні конструкції – міфологеми, теорії, а також концепції, змістом яких ставав образ людини, включеної в специфічну логіку розвитку культури, яка, у свою чергу, поставала як модель діалогу різноманітних культурно-історичних типів світорозуміння.

Література

1. Бранский В. П. Искусство и философия. Роль философии в формировании и восприятии художественного произведения на примере истории живописи / В. П. Бранский. – Калининград : Янтарный сказ, 1999. – 703 с.
2. Идеал, утопия и критическая рефлексия / РАН, Институт философии ; отв. ред. В. А. Лекторский. – М. : РОССПЭН, 1996. – 302 с.
3. Ильенков Э. В. Искусство и коммунистический идеал / Э. В. Ильенков. – М.: Искусство, 1984. – 349 с.
4. Ильенков Э. В. Об идолах и идеалах / Э. В. Ильенков. – 2 изд. – К.: Час-Крок, 2006. – 312 с.
5. Ильенков Э. В. Проблема идеала в философии : Гегель и герменевтика / Э. В. Ильенков. – М.: URSS; Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2011. – 138 с.
6. Ильенков Э. В. Философия и культура / Э. В. Ильенков. – М. : Полииздат, 1991. – 464 с.
7. Личковах В. А. Краса людини: ідеал, реальність, виховання / Володимир Личковах // Некласична естетика в культурному просторі ХХ – поч. ХХІ століть: монографія. – К.: НАККіМ, 2011. – С. 139-145.
8. Методологічні проблеми культурної антропології та етнокulturології : зб. наук. праць / Б. А. Головка, С. Д. Безклубенко, В. П. Капелюшний, А. О. Ручка, Г. П. Чміль та ін. – К. : Ін-т культурології НАМ України, 2011. – 480 с.
9. Феномен української культури : методологічні засади осмислення : [зб. наук. праць] / [Є. Андрос та ін., відп. ред., авт. передм. В. Шинкарук, Є. Бистрицький] ; НАН України, Ін-т філос. – К.: Фенікс, 1996. – 478 с.
10. Человек и мир человека / В. И. Шинкарук (отв. ред.), В. П. Иванов, И. Н. Молчанов, Н. Ф. Тарасенко, Н. М. Есипчук, А. И. Яценко, Н. Я. Иванова. – К. : Наук. думка, 1977. – 340 с.
11. Шинкарук В. И. Гуманизм диалектико-материалистического мировоззрения / В. И. Шинкарук, А. И. Яценко. – К.: Политиздат Украины, 1984. – 255 с.
12. Яценко А. И. Целеполагание и идеалы / А. И. Яценко. – К.: Наук. думка, 1977. – 275 с.

References

1. Branskiy V. P. Iskusstvo i filosofiya. Rol filosofii v formirovani i vospriyatii khudozhestvennogo proizvedeniya na primere istorii zhivopisi / V. P. Branskiy. – Kaliningrad : Yantarnyy skaz, 1999. – 703 s.
2. Ideal, utopiya i kriticheskaya refleksiya / RAN, Institut filosofii ; отв. red. V. A. Lektorskiy. – М. : ROSSPEN, 1996. – 302 s.
3. Ilyenkov E. V. Iskusstvo i kommunisticheskiy ideal / E. V. Ilyenkov. – М.: Iskusstvo, 1984. – 349 s.
4. Ilyenkov E. V. Ob idolakh i idealakh / E. V. Ilyenkov. – 2 izd. – К.: Chas-Krok, 2006. – 312 s.
5. Ilyenkov E. V. Problema ideala v filosofii : Gegel i germenevtika / E. V. Ilyenkov. – М.: URSS; Knizhnyy dom "LIBROKOM", 2011. – 138 s.
6. Ilyenkov E. V. Filosofiya i kultura / E. V. Ilyenkov. – М. : Poliizdat, 1991. – 464 s.
7. Lychkovakh V. A. Krasa liudyny: ideal, realnist, vykhovannia / Volodymyr Lychkovakh // Neklasychna estetyka v kulturnomu prostori KhKh – poch. KhKhI stolit: monohrafiia. – К.: NAKKKiM, 2011. – S. 139-145.
8. Metodolohichni problemy kulturnoi antropologii ta etnokulturologii : zb. nauk. prats / B. A. Holovko, S. D. Bezklubenko, V. P. Kapeliushnyi, A. O. Ruchka, H. P. Chmil ta in. – К. : In-t kulturologii NAM Ukrainy, 2011. – 480 s.
9. Fenomen ukrainskoi kultury : metodolohichni zasady osmyslennia : [zb. nauk. prats] / [Ye. Andros ta in., vidp. red., avt. peredm. V. Shynkaruk, Ye. Bystrytskyi] ; NAN Ukrainy, In-t filoz. – К.: Feniks, 1996. – 478 s.
10. Chelovek i mir cheloveka / V. I. Shinkaruk (otv. red.), V. P. Ivanov, I. N. Molchanov, N. F. Tarasenko, N. M. Yesipchuk, A. I. Yatsenko, N. Ya. Ivanova. – К. : Nauk. dumka, 1977. – 340 s.
11. Shinkaruk V. I. Gumanizm dialektiko-materialisticheskogo mirovozzreniya / V. I. Shinkaruk, A. I. Yatsenko. – К.: Politizdat Ukrainy, 1984. – 255 s.
12. Yatsenko A. I. Tselepolaganiye i idealy / A. I. Yatsenko. – К.: Nauk. dumka, 1977. – 275 s.

Овчарук О. В. Концепт идеала: опыт научного осмысления

В статье проанализирована динамика научного осмысления концепта идеала, обоснованы дальнейшие направления его разработки, раскрыты эвристические возможности методологических стратегий культурологического знания, способного интегрировать различные научные дискурсы.

Ключевые слова: идеал, мировоззрение, типология идеала, философская антропология, этнокulturология, культурологическое знание, междисциплинарный подход.

Ovcharuk O. Ideal concept: experience scientific understanding

The article analyzes the dynamics of scientific understanding of the concept of the ideal, reasonably future directions of its development and revealed heuristic possibilities of methodological strategies of cultural knowledge that can integrate various scientific discourses.

It is shown that the ideal as a special work culture is one of those phenomena, the first ideological and methodological approaches to the understanding of which are outlined in the writings of philosophers of Antiquity, the Middle Ages and the Renaissance. In Soviet philosophy of the Enlightenment ideal concept closely associated with anthropological themes, initiated in practical philosophy G. Skovorody, kardiosofiyi P. Yurkevich, moral-value "philosophy Heart" M. Berdyayev.

At different historical nuances of the twentieth century multiplicity of approaches have been developed in the interpretation of the concept of the ideal, though his general theory developed in this period, mostly within a dominant ideology. In 1920-he formed the ideal concept of categorical field as philosophy and sociology and psychology. At this time, it was a philosophical anthropology methodological paradigm of philosophical thought and the subject matter for the evolution of cultural theories. Already in the 30-60-ies of XX century idea of the ideal of completely based on Marxist-Leninist ideology, the original theoretical and methodological approach, which was his interpretation of the phenomenon of consciousness – social and individual. In the 1970's weighty theoretical study of the problem has become the ideal in the writings of one of the greatest philosophers of the second half of the twentieth century – E. Ilyenkova and philosophical reflection of the Kiev school of philosophy – V. Shynkaruk with A. Yatsenko.

On the relevance of the ideal in its various manifestations and typological features evidenced by the appearance at the end of XX – beginning of XXI century. in national scientific space large number of dissertation papers devoted to the study of this category. Based on various approaches to the analysis of the historical development of ethical- aesthetic and aesthetic ideal, defined its role in the structure of aesthetic awareness and analysis of various aspects of the detection of ontological structures being aesthetic ideal, reveals its place in the constitution of forms of aesthetic culture. The subject of research in the works of philosophical and pedagogical orientation was humanistic ideals and educational ideal. Implementation of states actualized Research evolution and implementation of a modern social state building and political ideal.

It is shown that the study of the ideal in terms of theory and history of culture offers the prospect of exploring this multifaceted phenomenon as a holistic phenomenon in the context of embodied cultural values and meanings. That is the nature of the ideal values, defining its relationship with culture creates the grounds for urgent further development of this phenomenon is in terms culturological based involvement methodological tools of cultural studies.

Key words: ideal world, ideal typology, philosophical anthropology, etnokulturolohiya, cultural knowledge, philosophy, interdisciplinary approach.

УДК 008 : 24 : 34 : 39 : 94 (477)

Віталій Олександрович Радзівський
кандидат культурології

ПРО СУБКУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

У статті аналізується проблема субкультур періоду Другої світової війни. Автор наголошує на необхідності осмислення таких соціокультурних явищ у культурологічному та історичному вимірах, як тимчасові, "мінливі" субкультури України: субкультури партизан, остарбайтерів та військовополонених.

Ключові слова: Друга світова війна, субкультура, культурологія, субкультура періоду війни, історія.

Період фашистської окупації був складним для культури України. Про культуру періоду війни написано чимало, проте розгляд субкультур та їх парадигм у роки окупації майже не здійснювався, хоча вони мали свою специфіку. Субкультури військовополонених, партизан і остарбайтерів випадали із загального масиву культури, мали замкнений характер, свої особливості – організаційні, символічні, знакові, іноді навіть мовні (шифри, паролі, таємні відповіді тощо). Ці субкультурні явища та структури, які хоч і мали обмежений у часі, тимчасовий період існування, але відігравали значну роль у певному проміжку нашої історії та культури.

Мета статті – рефлексія своєрідних явищ культурного буття періоду Другої Світової війни в Україні, якими постали субкультури військовополонених, партизан і остарбайтерів, визначення специфіки їх культурно-історичного та соціокультурного існування.

Україна і українська культура у 1941-1945 рр. викликала інтерес у багатьох вчених (А. Айсфельд, А. Дудніченко, О. Іванов, М. Коваль, В. Король, О. Лисенко, П. Медведок, В. Поліщук, А. Чайковський та ін.) [1-20]. Чимало західних авторів (Д. Трейдголд, М. Флорінський, П. Дункан, Д. Уоренс, Б. Бейлі, А. Тойнбі, А. Сітон, Р. Лекі та ін.) стверджують, що народ України зустрів німців як визволителів, але більшість з цих авторів, роблячи висновок про "звільнення" населення України, посилаються на сумнівні (переважно агітаційні) німецькі джерела. До питань субкультур зверталось чимало науковців (Ю. Александров, О. Багреева, О. Корякіна, В. Пирожков, Г. Синіцина, О. Старков, В. Тулегенов, Г. Хохряков та ін.). Але тема субкультур в Україні періоду 40-х років ХХ ст. не знайшла належного висвітлення. Лише окремі субкультури в Україні у 40-х роках ХХ ст. досліджувались видатними вітчизняними вченими (В. Король, О. Салата та ін.) [2; 4; 15] у контексті загальної парадигми культури того періоду.

Окремо "тимчасові" субкультури 40-х рр. ХХ ст. не були предметом спеціальної історичної (тим більше культурологічної) розвідки, а їх дослідження у загальному масиві традиційної культури або плавно входило до переважно панівної культури (професійні та вікові субкультури) або нівелювалось (соціальні субкультури) у працях багатьох вчених [1; 2; 3; 7; 9; 11; 12; 13; 14; 17; 19]. О. Потильчак чимало писав про різних робітників (вільних, примусових, остарбайтерів і т.д.), В.Кучер і М.Коваль – про втрати у війні та їх вплив на культуру, А.Чайковський – про специфіку взаємодопомоги підпільників, інформаційну культуру досліджувала О.Салата [1; 2; 3; 7; 9; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20].

Тема тимчасових субкультур відноситься до малодосліджених, контраверсійних, актуальних і суперечливих у вітчизняній історії періоду Другої світової війни. Соціальні, вікові та професійні субкультури та навіть кримінальна субкультура є явищами відносно постійними. Субкультури військовополонених, партизан і остарбайтерів – явища особливого, тимчасового культурного буття. Вони існували обмежений проміжок часу, хоча подібні явища були не лише у 1941-1944 рр.

Можливо, у науковій рефлексії, на перший погляд, недоречно виокремлювати субкультури військовополонених, партизан і остарбайтерів через їх певну "штучність" та проблематичність (обмеже-